

Azərbaycan həqiqətləri

Azərbaycan geniş iqtisadi, sosial potensiala, inkişaf etmiş infrastruktura, coğrafi cəhətdən əlverişli strateji mövqeyə malik bir ölkədir. O, şimal, cənub, şərq və qərbin kəsişdiyi ərazidə yerləşir. Suda və quruda 8 ölkə ilə həmsərhəddir. Qara dənizə və Aralıq dənizinə çıxmaq imkanı vardır. Azərbaycanda 9 iqlim tipi, 5 fiziki-coğrafi vilayət, 15 aqroiqlim, 17 torpaq və 16 bitki zonası vardır.

* * *

Yüzlilliklər ərzində Rusiya imperiyasında yaşayan bütün xalqlar (rus xalqı istisna olmaqla) həm sosial, həm də milli zülmə düçar olmuşlar. İnzibati –amirlik sistemi milli inkişafa əhəmiyyət verməmiş, ümumdövlət mənafeyi adı altında respublikaların müstəqilliyi məhdudlaşdırılmış, suverenlik formal xarakter daşımışdır. Xalqların öz daimi yaşayış yerlərindən didərgin salınması (azərbaycanlılar 1905-1907 ; 1918-1920 ; 1948-1953 ; 1988-ci ildən sonra), müxtəlif millətlərdən olan ziyalıların kütləvi şəkildə məhv edilməsi (sovet dövründə 250 min , o cümlədən 1937-38-ci illərdə 75 min azərbaycanlı öldürülmüşdür) milli ədavətin və ayrı-seçkiliyin yaranmasına, müxtəlif regionlarda milli zəmində münafişlərin dərinləşməsinə səbəb olmuşdur. Qarşıdurma son nəticədə on minlərlə insanın nahaq qanının tökülməsinə, milyonlarla adamın didərgin vəziyyətinə düşməsinə səbəb olmuşdur(hazırda Azərbaycanda 1 milyondan artıq qaçqın və köçgün vardır).

Qarabağ münaqişəsinin mahiyyətini anlamaq üçün onun tarixi köklərinə araşdırmaq lazımdır. 1918-ci ilin martında erməni silahlı birləşmələri 3 gündə təkcə Bakıda 17 mindən artıq dinc əhalini qırılmışlar.

1918-20-ci illərdə ermənilər azərbaycanlılar yaşayan 220 kəndi bütünlüklə, 400-dən artıq kəndi isə qismən dağıtmış, əhalisini məhv etmişlər. Ermənistanın Ararat vadisində azərbaycanlılar yaşayan 88 kənddən 69-u viran qoyulmuşdur.

1930-cu illərdə Ermənistandakı 1242 kənddən 413 kənddə azərbaycanlılar yaşasa da, 1948-53-cü illərdə SSRİ Nazirlər Sovetinin 1947-ci il 23 dekabr tarixli 4083 N-li, 1948-ci il 10 mart tarixli 754 N-li qərarı ilə 150 mindən çox azərbaycanlı Ermənistandan kütləvi şəkildə qovulmuşdur. Bu dövrdə 253 kəndin azərbaycanlı əhalisi soyqırma və deportasiyaya məruz qalmışdır.

Ermənilərin “etnik təmizləmə” əməliyyatı nəticəsində 1990-cı ilin əvvəlinədək Dağlıq Qarabağ və Ermənistandan azərbaycanlılar kütləvi şəkildə qovulmuş, 1988-ci ildə Ermənistanda 229 nəfər (o cümlədən 33 nəfər 70 yaşından yuxarı qoca, 16 nəfər körpə uşaq, 50 qadın) qətlə yetirilmişdir.

1905-ci ildən etibarən Azərbaycan torpaqlarının ilhaqını həyata keçirən erməni qəsbkarları XX əsrin sonunda dünya ictimaiyyətinin gözü qarşısında əsrin dəhşətli cinayətini- Xocalı soyqırımını törətmişlər. 26 fevral 1992-ci ildə ermənilər 366-cı motoatıcı rus alayının köməyi ilə 10 min əhalisi olan şəhəri talan edib yandırmışlar. Şəhər əhalisindən 613 nəfəri ağır işgəncələr verilməklə qəddarcasına məhv edilmiş, 421 nəfərə ağır xəsarət yetirilmiş, 1275 nəfər itkin düşmüş və girov götürülmüşdür. Xocalıdan sonra erməni silahlı qüvvələri Dağlıq Qarabağın onlarla yaşayış məntəqəsini dağıtmış, Meşəli kəndini yer üzündən silmiş, Qaradağlı kəndinin əhalisinin çox hissəsini məhv etmişlər.

Ermənistanın dövlət səviyyəsində yeritdiyi təcavüzkar siyasətə Azərbaycan hökuməti vaxtında nəinki cavab verməmiş, əslində həqiqəti dünya ictimaiyyətindən gizlədərək bu ölkə ilə əlaqələri müəyyən vaxta qədər davam etdirmişdir.

Azərbaycanın cəbhədəki hərbi uğursuzluqları milli məsələdə buraxılan kobud səhvlərin, eləcə də Rusiyanın Azərbaycana qarşı qərəzli münasibətinin nəticəsi idi. Nizami ordu yaradılmasına Ermənistanda 1988-89-cu illərdə başlandıqı halda, Azərbaycanda bu işə 1992-ci ildən başlanılmışdı. Digər tərəfdən hərbi sənətini yaxşı bilən zabitlərin son dərəcə azlığı vəziyyəti daha da çətinləşdirmişdi. Halbuki erməni ordusu müasir silahlarla silahlanmış, orduya muzdlu terrorçular cəlb edilmişdi. Rusiya Ermənistanı hər cəhətdən dəstəkləyir, ona öz daimi və strateji müttəfiqi kimi yanaşır (1997-ci ildə bu iki dövlət arasında hərbi müqavilə bağlanmışdı), onu silah və hərbi mütəxəssislərlə təmin edirdi. 1998-ci ildə Rusiya Ermənistanı 1 milyard dollarlıq silah verməklə yanaşı, bu ölkədə özünün 30 minlik ordusunu saxlayırdı.

Moskva mətbuatının məlumatına görə müharibə dövründə Rusiya Ermənistan büdcəsinin 57 %-ni ödəyirdi. Mərkəzi mətbuatda ermənilərin güclü mövqeyi hiss olunurdu. Belə ki, həmin dövrdə “İzvestiya” qəzetinin redaksiyasında 5, “Trud” qəzetində 7, “Komsomolskaya Pravda” və “Literaturnaya qazeta” nun hər birində 4, “Sovetskaya kultura” qəzetində isə 3 erməni çalışırdı.

1988-ci ilin əvvəlində başlanan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi Sovet İttifaqının zəiflədiyi bir vaxta təsadüf etmişdi. Qarabağın yerli soveti Moskvaya müraciət edib vilayətin Ermənistanla birləşdirilməsi tələbini irəli sürdü. Sovetdə azlıq təşkil edən azərbaycanlıların boykot etdiyi səsvermənin nəticəsi Moskvada Siyasi Büro tərəfindən rədd edildi. Bir neçə gündən sonra ermənilər Stepanakertdə talanlar törədərək bir neçə azərbaycanlıyı öldürdülər. Sumqayıt hadisələri ermənilərin planlı siyasətinin acı nəticəsi idi.

1989-cu ilin dekabrında Ermənistan birtərəfli qaydada Dağlıq Qarabağın ilhaqını elan etdi. 1990-cı ilin yanvarında isə Moskva asayışı bərpa etmək adı altında öz qoşunlarını Azərbaycana göndərdi, dinc əhaliyə divan tutdu və 20 yanvar faciəsini törətdi.

1991-ci ildə Azərbaycan və Ermənistan öz müstəqilliyini elan etdi. Bu vaxtdan Ermənistan Dağlıq Qarabağ ermənilərinə azərbaycanlıların vilayətdən çıxarılmasında hər cür yardım göstərdi. Erməni silahlı qüvvələri hərbi əməliyyatların miqyasını genişləndirərək Dağlıq Qarabağın hüdüdlərindən kənara çıxdı.

Qısa müddətdə Ermənistanı Qarabağla birləşdirən Laçın dəhlizi açıldı və Dağlıq Qarabağla (4400 kv. km) həmsərhəd olan 7 strateji rayon ermənilər tərəfindən işğal edildi. (Laçın (1835 kv. km): 17.05.1992 ; Kəlbəcər (1936 kv.km) : 3.04.1993 ; Ağdam (1094 kv. km) : 23.07.1993 ; Füzuli (1386 kv. km) : 23.08.1993 ; Cəbrayıl (1059 kv.km) : 26.08.1993 ; Qubadlı (802 kv. km): 31.08.1993 ; Zəngilan (707 kv. km) : 27.10.1993).

Ermənilərin hərəkətləri bütün beynəlxalq qanun və qaydalardan kənara çıxdı. Bu münaqişə dərinləşərək iki dövlət arasında elan olunmamış müharibəyə çevrildi. Nəticədə Ermənistan Azərbaycan torpaqlarının dördüdə birini işğal etdi.

1993-cü ildən BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünü dəfələrlə pisləmiş (822, 853, 874, 884 N-li qətnamələr), dövlətlərin suverenliyi və ərazi bütövlüyünün toxunulmazlığı prinsipinə hörmət bəslədiyini və ərazilərin zorla ələ keçirilməsinə qarşı barışmaz mövqedə durduğunu bəyan etmişdir. Ermənistan öz mövqeyi ilə Cenevrə Konvensiyasının tələblərini kobud şəkildə pozmuşdur.

25 yanvar 2005-ci ildə Avropa Şurasının Parlament Assambleyasının qıç sessiyasında Dağlıq Qarabağ üzrə xüsusi məruzəçi Devid Atkinsonun hazırladığı məruzə əsasında qətnamə qəbul edilmiş və bu sənəddə AŞ-ın üzvü olan dövlətin xarici əraziləri işğal etməsi həmin dövlətin bu təşkilat qarşısında götürdüyü öhdəliyi pozması, güc vasitəsilə ilhaq cəhdi pislənmişdir.

Lakin buna baxmayaraq, dünya ictimaiyyətində mövcud hadisələr haqqında reallıqdan tamamilə uzaq təsəvvürlərin formalaşmasında və beynəlxalq rəyin yaranmasında erməni lobbisinin xüsusi xidmətləri olmuşdur. Halbuki bu dövrdə Azərbaycan lobbisi çox zəif və qeyri fəal olmuşdur. Bunun nəticəsidir ki, ABŞ və Qərbin mətbuat orqanları törətdilən vəhşiliklərdə hər iki tərəfi təqsirkar saymışlar.

Beləliklə, XX əsrin əvvəlindən indiyədək 500 mindən artıq azərbaycanlı ermənilər tərəfindən öldürülmüş, azərbaycanlıların yaşadığı 6 min kv. km ərazi zorla boşaldılmış, nəticədə 1 milyon nəfərdən çox azərbaycanlı qaçqına çevrilmişdir. Ermənilər 2 minə yaxın yaşayış yerinin adını dəyişmiş, 12 rayonu işğal etməklə torpaqlarımızın 20 faizinə sahib olmuşlar.

Nüfuzlu erməni lobbisi ABŞ kongresinin də fikrini çaşdırma bilmişdir. Belə ki, Amerikanın erməni seçiciləri bəzi kongres üzvlərinə sponsorluq etməklə yanaşı, həm də Koliforniya, Miçiqan(bu ştatlarda ermənilər çoxluq təşkil edir) və s. ştatlarda anti Azərbaycan əhval-ruhiyyəsini gücləndirmişlər. Bu cəhəti "Vaşington post" qəzeti də qeyd etmişdir. Hətta bu təsir o qədər güclü olmuşdur ki, 1992-ci ilin oktyabrın 24-də kongres hökumət səviyyəsində Azərbaycana hər cür yardım, o cümlədən humanitar yardım göstərilməsini qadağan edən 907 nömrəli qərar(artıq bir neçə ildir ki, bu qərar dondurulmuşdur) qəbul edilmişdir. Halbuki işğalçı dövlət olan Ermənistanla bu vaxta qədər hər cür yardım göstərilməkdədir.

İşğal olunmuş Azərbaycan ərazisində 2 dövlət qoruğu, 1 milyon hektar kənd təsərrüfatı üçün yararlı sahə, 260 min hektar meşə sahəsi, 100- dən çox faydalı qazıntı yatağı (qızıl, civə ,mis, sink, mineral sular və s.) qalıb. Zəbt olunmuş ərazilərdə ekoloji tarazlıq pozulmuş, milli təbii sərvətlər, abidələr dağıdılmış və Ermənistanla daşınmışdır. Azərbaycana qarşı ən dəhşətli cinayət işğal olunmuş ərazilərdə Ermənistanın Razdan Atom Elektrik stansiyasının tullantılarının basdırılmasıdır.

12 may 1994-cü ildə atəşkəs əldə olunsay da, bu vaxta qədər problemin sülh yolu ilə həlli qeyri-mümkün olmuşdur. ATƏT-in Minsk qrupunun bu missiyanı öz üzərinə götürməsinə baxmayaraq, onun fəaliyyəti qənaətbəxş deyildir. Belə ki, hələ də ermənilər tərəfindən atəşkəs vaxtaşırı pozulur, qan tökülür.

Bu gün Azərbaycan xalqı haqq və ədalətin zəfər çalacağına ümid bəsləyir, öz xoşbəxt gələcəyini ərazisinin bütövlüyündə görür. Həqiqətin aydınlaşmasında dünya ictimaiyyətinin dəstəyinə arxalanır.

Vəsxanım Cəfərova

Bakı Dövlət Universitetinin politologiya kafedrasının dosenti, fəlsəfə elmləri namizədi